

**Samenhang tussen de Kwaliteit van een Broer/zus-relatie en Probleemgedrag
van Kleuters**

J.T. Douma (4254082) , I.M. de Goeij-Dreschler (4255968), N.M. Memelink (4256018)
en K.M. Post (4251180)

Groep 7A

Universiteit Utrecht

Abstract

Aim The aim of the current study is to investigate whether there is a correlation between the amount of warmth and conflict in sibling relationships and the internalizing and externalizing behavioral issues of toddlers. **Method** A random sample was used for data. An online questionnaire was created, for which a total of 849 mothers completed it. The questionnaire was about the quality of the relationship between their toddler (aged 4-6 years) and their siblings as related to concepts of warmth and conflict (PRE-SIB). In addition, the questionnaire referred to possible internalizing and externalizing behavioral issues for their toddler (CBCL, 1.5-5 years). **Results** The results show that there is a significant negative correlation between warmth and internalizing and externalizing behavioral problems. A significant positive correlation was found between conflict and internalizing and externalizing behavioral problems. **Conclusion** The hypotheses formed on the basis of previous research results can be accepted. It has also been found that for preschool children a higher degree of warmth in the sibling relationship is associated with less behavioral issues. Thus, a higher degree of conflict is associated with increased behavioral issues for preschool children. The results of this study provide an interesting basis for future research and targets for official intervention.

Keywords: sibling relationship, warmth, conflict, internalizing and externalizing behavioral issues.

Samenhang tussen de Kwaliteit van een Broer/zus-relatie Probleemgedrag van Kleuters

De broer/zus-relatie speelt een belangrijke rol in het leven van kinderen en adolescenten en is van invloed op de manier waarop een persoon zich ontwikkelt (Brody, 1998; Howe, Ross, & Recchia, 2011; McHale, Updegraff & Whiteman, 2012; Moser & Jacob, 2002; Noller, 2005). Daarnaast is deze relatie multidimensionaal, complex en constant in ontwikkeling (Kim, McHale, Croutwer, & Osgood, 2006; 2007, Kramer & Kowal, 2005). Onderzoeken op het gebied van de broer/zus-relaties richten zich over het algemeen op twee primaire dimensies, namelijk warmte en conflict (Buist, Deković, & Prinzie, 2013; Criss & Shaw, 2005; Gamble & Yu, 2014). Het begrip warmte verwijst naar de positieve aspecten van de broer/zus-relatie, zoals intimiteit, affectie en pro-sociaal gedrag (Buhrmester & Furman, 1990; Sanders, 2004). Conflict verwijst naar de negatieve aspecten van de broer/zus-relatie, zoals ruzie, agressie en competitie.

Weinig onderzoek heeft zich echter nog gericht op de broer/zus-relatie tijdens de vroege kindertijd (Richmond, Stocker, & Rienks, 2005). Er is daarentegen wel aangetoond dat de kwaliteit van de broer/zus-relatie, al in de voorschoolse periode internaliserend en externaliserend gedrag in de adolescentie kan voorspellen (Dunn, Slomkowski, & Beardsall, 1994). Er wordt gesproken van internaliserend probleemgedrag wanneer er sprake is van inadequate emotieregulatie, waarbij emoties naar binnen worden gericht (Wicks-Nelson & Israel, 2013). Van externaliserend probleemgedrag wordt gesproken wanneer er weinig controle is over emoties, waarbij de gedragingen zich naar buiten richten (Buist et al., 2013; Wicks-Nelson & Israel, 2013).

Huidig onderzoek gaat na in hoeverre er samenhang is tussen warmte en conflict in de broer/zus-relatie en externaliserend en internaliserend probleemgedrag van kleuters.

Warmte en internaliserend probleemgedrag¹

Er is nog weinig kennis over wat de invloed is van de kwaliteit van de broer/zus-relatie op de ontwikkeling van internaliserend probleemgedrag bij kleuters. Onderzoek naar de invloed van broer/zus-relaties heeft zich tot nu toe met name gericht op kinderen en adolescenten (Feinberg, Solmeyer, & McHale, 2012; Kim et al., 2007; Volling & Blandon, 2003). Het huidige onderzoek zal zich dan ook richten op de leeftijdsgroep *kleuters*.

Warmte is één van de factoren die een rol speelt in de kwaliteit van de broer/zus-relatie. Er is een verband tussen warmte in de broer/zus-relatie en internaliserend probleemgedrag, welke verklaard kan worden middels de hechtingstheorie van Bowlby (Bowlby, 1973). Een broer of zus kan gezien worden als één van de belangrijkste hechtingsfiguren van een kind omdat deze vaak voldoen aan een aantal functies die een hechtingsfiguur heeft. Zo bieden ze vaak nabijheid, steun en veiligheid. Een

---

¹ Deelvraag van Jantine Douma

hechtingsfiguur is van groot belang voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind. Een warme en harmonieuze relatie draagt bij aan de ontwikkeling van pro-sociaal gedrag, sociaal begrip, meer zelfvertrouwen, een verbeterde zelfregulatie en emotieregulatie (Brody, Stoneman, Smith, & Gibson, 1999; Feinberg et al., 2012; Morgan, Shaw, & Olino, 2012; Volling & Blandon, 2013). In empirisch onderzoek wordt het verband tussen de broer/zus-relatie en internaliserend probleemgedrag onderkend. Uit een aantal studies is gebleken dat een hoge mate van positiviteit en warmte in de broer/zus-relatie samenhangt met minder internaliserende problemen (Branje et al., 2004; Buist, Deković & Prinzie, 2013; Deater-Deckard, Dunn, & Lussier, 2002; Kim et al., 2007; Pike, Coldwell, & Dunn, 2005). Daarnaast bevestigt longitudinaal onderzoek onder kinderen tussen de acht en zestien jaar dat een kwalitatief verbeterde broer/zus-relatie verband heeft met een afname van depressie (Richmond et al., 2005). Daarentegen vonden McElwain en Volling (2005) geen significant effect van de kwaliteit van de broer/zus-relatie op internaliserend gedrag. Dit kan echter te wijten zijn aan de geringe steekproef van het onderzoek (N = 52). Bovenstaande onderzoeken impliceren overwegend dat kinderen en adolescenten sensitief zijn voor warmte in de broer/zus-relatie en dat deze hierdoor verband heeft met het sociaal-emotioneel functioneren en internaliserend probleemgedrag.

Bovenstaand onderzoek wijst op een verband tussen de mate van warmte in de broer/zus-relatie en internaliserend probleemgedrag bij kinderen en adolescenten. Gezien het ontbreken van onderzoek naar deze samenhang bij kleuters zal het huidige onderzoek nagaan of er eveneens een samenhang is tussen de mate van warmte in de broer/zus-relatie en internaliserend probleemgedrag bij kleuters. Gebaseerd op eerder onderzoek bij oudere kinderen is de verwachting dat een hogere mate van warmte in de broer/zus-relatie verband heeft met minder internaliserend probleemgedrag bij kleuters.

Warmte en externaliserend gedrag²

De broer/zus-relatie wordt over het algemeen gekenmerkt door intense en affectieve interacties (Howe, Aquan-Assee, Bukowski, Lehoux, & Rinaldi, 2001). Deze relatie kan een bron van sociale steun zijn en een positieve bijdrage leveren aan de ontwikkeling en het aanpassingsgedrag van kinderen (Kim et al., 2007; Yeh & Lempers, 2004). Daarnaast kan deze relatie gezien worden als een gehechtheidrelatie (Fraleigh & Tancredy, 2012). Een veilige hechting in de kindertijd leidt tot een positief beeld van de sociale wereld en tot een positief zelfbeeld (Bowlby, 1973). Vanuit deze gedachte is de laatste decennia het ouderschap het meest bestudeerd met betrekking tot externaliserend probleemgedrag van kinderen (Van Leeuwen, Mervielde, Braet, & Bosmans, 2004). Maar tegenwoordig is er steeds meer bewijs dat een breder netwerk van het kind invloed heeft op de ontwikkeling van probleemgedrag (Meunier et al.,

---

² Deelvraag van Nelissa Memelink

2009). Daarom is het belangrijk om te kijken naar het effect van warmte in de broer/zus-relatie. Een warme broer/zus-relatie wordt geassocieerd met een gezonde emotieregulatie (Kennedy & Kramer 2008; Sroufe, 2005), prosociaal gedrag (Pike et al., 2005) en een groter empathisch vermogen (Lam, Solmeyer, & McHale, 2012).

Naast de hechtingstheorie van Bowlby (1973) bevestigt ook empirisch onderzoek de bijdrage van een onveilige hechting aan de ontwikkeling van externaliserend probleemgedrag (Guttmann-Steinmetz & Crowell, 2006). Een hoeveelheid literatuur, gericht op adolescenten, heeft de kwaliteit van de broer/zus-relatie gerelateerd aan externaliserend probleem gedrag (Gray & Steinberg, 1999; Meunier et al., 2009; Scaramella, Conger, & Simons, 1999). Een warme broer/zus-relatie kan fungeren als beschermende factor tegen de ontwikkeling van externaliserende problemen (Branje et al., 2004; Volling & Blandon, 2003). In het onderzoek van Gamble en Yu (2014) naar de broer/zus-relatie in de kleuterleeftijd, komt naar voren dat kinderen met warme relaties minder externaliserend gedrag laten zien. Kinderen met een broer/zus-relatie gekenmerkt door weinig warmte, laten daarentegen een hogere mate van externaliserend gedrag zien (Branje et al., 2004; Meunier et al., 2009).

Er is nog maar weinig onderzoek gedaan naar de broer/zus-relatie in de vroege kindertijd. Dit is echter wel belangrijk om meer inzicht te krijgen op het effect van deze relatie (Dunn et al., 1994; Garcia, Shaw, Winslow, & Yaggi, 2000). In het huidige onderzoek wordt daarom nagegaan in hoeverre er samenhang is tussen warmte in de broer/zus-relatie en externaliserend probleemgedrag van kleuters. Op basis van resultaten van eerder onderzoek, is de verwachting dat een warme broer/zus-relatie in de kleutertijd samenhangt met minder externaliserend probleemgedrag.

Conflict en internaliserend probleemgedrag³

Een broer/zus-relatie is één van de belangrijkste relaties in het leven van kinderen en adolescenten en draagt bij aan hun emotionele, sociale en cognitieve ontwikkeling (Brody, 1998; Dunn, 2007; Howe et al., 2011; Howe, Rinaldi, Jennings, & Petrakos, 2002; McHale et al., 2012; Moser & Jacob, 2002). De ontwikkeling van deze relatie is afhankelijk van omgevings- en kindfactoren en kan op verschillende manieren gevormd worden (Brody, 1998; McHale et al., 2012). Broers en zussen kunnen elkaars ontwikkeling positief, negatief, direct en indirect beïnvloeden en dit is mede afhankelijk van de kwaliteit van de broer/zus-relatie (Dunn, 2007; Howe & Recchia, 2005; Howe et al., 2011; Reese, Vera, Simon, & Ikeda, 2000).

De kwaliteit van de broer/zus-relatie kenmerkt zich onder andere door de mate waarin conflicten voorkomen (Buist, Deković, & Prinzie, 2013; Criss & Shaw, 2005; Gamble & Yu, 2014). Conflict in de broer/zus-relatie verwijst naar de negatieve aspecten van de relatie zoals vijandigheid, ruzie en agressie (Buhrmester & Furman, 1990;

---

³ Deelvraag van Laura Post

Sanders, 2004). Conflict wordt doorgaans gezien als een normaal aspect van een broer/zus-relatie. Een zekere mate van conflict in deze relatie draagt bij aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen en adolescenten (Brody, 1998; Howe et al., 2002; Howe et al., 2011; Morgan et al., 2012). Door conflicten met hun broer/zus leren kinderen communiceren, zich te verdedigen, empathie te tonen, emoties te reguleren en om te gaan met conflicten (Carpendale & Lewis, 2006; Howe et al., 2002; Howe et al., 2011, Kramer, 2010; 2014; Recchia & Howe, 2009).

Afgezien van het feit dat conflict een broer/zus-relatie constructief kan beïnvloeden, kan conflict echter ook negatieve gevolgen hebben voor de psychosociale-ontwikkeling van kinderen en adolescenten. Uit onderzoek is gebleken dat destructief conflict binnen een broer/zus-relatie een risicofactor is voor internaliserende problemen zoals angst en depressie (Arnett, 1999; East & Khoo, 2005; Kim et al., 2007; McHale, Whiteman, Kim, & Crouter, 2007; Piotrowski, Taylor, & Cormier, 2013; Stocker, Burwell, & Briggs, 2002). Daarnaast kan conflict in de relatie door observationeel leren en negatieve bekrachtiging leiden tot het imiteren van negatief gedrag en aanpassingsproblemen (Bullock & Dishion, 2002; Dunn, 2007; Kim et al., 2007). Bovendien heeft onderzoek aangetoond dat kinderen die opgroeien met conflictueuze broer/zus-relaties problemen kunnen ondervinden in hun emotieregulatie, empathisch vermogen en conflicthantering. Dit kan vervolgens leiden tot internaliserende problematiek (Buist et al., 2013; Morgan et al., 2012; Moser & Jacob, 2002; Richmond et al., 2005; Soli, McHale, & Feinberg, 2009; Stocker et al., 2002).

Veel van bovenstaande onderzoeken zijn echter gericht op oudere kinderen en adolescenten. Omdat er nog maar weinig bekend is over kleuters, wordt er in het huidige onderzoek nagegaan in hoeverre er samenhang is tussen conflict in de broer/zus-relaties en internaliserend probleemgedrag bij kleuters. De verwachting is dat een hogere mate van conflict in de broer/zus-relatie samenhangt met meer internaliserend probleemgedrag bij kleuters.

Conflict en externaliserend probleemgedrag⁴

Een broer/zus-relatie is, naast de ouder/kind-relatie, een apart subsysteem binnen het gezin (Bank, Burraston, & Snyder, 2004). Deze relatie speelt een belangrijke rol in de cognitieve, emotionele en sociale ontwikkeling van kinderen (Bank et al., 2004; Garcia et al., 2000; Howe et al., 2002; Mesman et al., 2009; Noller, 2005). De kwaliteit van een broer/zus-relatie kan zich op verschillende manieren ontwikkelen, afhankelijk van diverse kind- en omgevingsfactoren (Brody, 1998). Veranderingen binnen deze relatie worden geassocieerd met veranderingen in het psychologisch welbevinden van kinderen (Richmond et al., 2005; Stocker et al., 2002).

---

⁴ Deelvraag van Ingrid de Goeij-Dreschler

Onder de kwaliteit van een broer/zus-relatie wordt onder andere verstaan de mate waarin conflicten voorkomen (Sanders, 2004). We spreken van conflict in een broer/zus-relatie als er sprake is van negatieve aspecten zoals ruzie, vechten en agressie (Buhrmester & Furman, 1990; Sanders, 2004). Een zekere mate van conflict in deze relatie is normaal en constructief, omdat het bijdraagt aan de ontwikkeling van sociaal-cognitieve vaardigheden zoals emotieregulatie, communicatie en het empatisch vermogen (Bank et al., 2004; Brody, 1998; Howe et al., 2002; Howe, Petrakos, & Rinaldi, 1998; McElwain & Volling, 2005).

Conflict in de broer/zus-relatie kan echter ook negatieve gevolgen hebben voor de psychosociale ontwikkeling. Langdurig en gewelddadig conflict in de broer/zus-relatie kan door observationeel leren en negatieve bekrachtiging leiden tot verstoorde sociale relaties binnen of buiten de familie (Bank et al., 2004; Natsuaki, Ge, Reiss, & Neiderhiser, 2009; McElwain & Volling, 2005; Stocker et al., 2002). Onderzoek toont aan dat een hogere mate van conflict in de broer/zus-relatie zorgt voor een verhoogde kans op externaliserende problemen (Aguilar, O'Brien, August, Aoun, & Hektner, 2001; Buist et al., 2013; Garcia et al., 2000; Guttman-Steinmetz & Crowell, 2006; Kim, Hetherington & Reiss, 1999; Natsuaki et al., 2009). Daarnaast blijkt dat conflict in de broer/zus-relatie de kans vergroot om in de adolescentie betrokken te raken bij antisociale en criminele activiteiten (Aguilar, 2001; Slomkowski, Rende, Conger, Simons, & Conger, 2001; Stocker et al., 2002). Deze onderzoeksresultaten bevestigen de sociale leertheorie waarin gesuggereerd wordt dat negatieve interactiepatronen in de broer/zus-relatie gegeneraliseerd kunnen worden naar andere contexten (Stauffacher & DeHart, 2006). De rol van het gezin en in het bijzonder de broer/zus-relatie zijn daardoor van groot belang in de preventie van probleemgedrag (Brody, 1998; Natsuaki et al., 2009).

Veel van bovenstaande resultaten zijn verkregen middels empirisch onderzoek bij oudere kinderen. Er is nog maar weinig onderzoek gedaan naar conflict binnen de broer/zus-relatie van kleuters en het verband met externaliserend probleemgedrag. Het belang van het huidige onderzoek is om daar meer kennis over te verkrijgen, waarbij de verwachting is dat een hogere mate van conflict in de broer/zus-relatie ook bij kleuters samenhangt met meer externaliserend probleemgedrag.

Methode

Steekproef, design en procedure

De onderzoekseenheden van dit onderzoek zijn ouders met ten minste twee kinderen, waarvan één kind in de leeftijd van vier tot zes jaar (groep 0, 1 of 2 van de basisschool). De onderzoekers werven ieder vijftien tot twintig ouderparen uit hun directe- en indirecte netwerk. Door middel van contact via e-mail werd de procedure van het onderzoek toegelicht en ontvingen de ouderparen een persoonlijke inlogcode voor het invullen van de online vragenlijsten. In dit onderzoek wordt alleen gebruik gemaakt

van de verzamelde data van de moeders. De ouderparen zijn geworven door middel van een gecombineerde selecte steekproef (Neuman, 2012).

Het is enerzijds een doelgerichte steekproef, omdat ouders moeten voldoen aan bovengenoemde inclusiecriteria. Anderzijds is het een gemakssteekproef, omdat de onderzoekers via hun eigen sociale netwerk ouders hebben geworven. Uit de praktijk blijkt dat hierdoor een sneeuwbaaleffect is ontstaan. Deelnemende ouders kenden bijvoorbeeld meer ouderparen met kinderen in dezelfde leeftijd.

De gehele steekproef bestaat uit 849 moeders en 395 vaders die over hun 437 dochters en 412 zoons een vragenlijst hebben ingevuld. De gemiddelde leeftijd van de kleuters is 4,7 jaar. Van de 849 broers en zussen waren er 379 ouder dan de kleuter, met een gemiddelde leeftijd van 7,4 jaar. Daarnaast waren er 396 broers en zussen jonger dan de kleuter, met een gemiddelde leeftijd van 2,4 jaar. Het design van dit onderzoek is kwantitatief en toetsend. Ouderparen vulden thuis een samengestelde onlinevragenlijst in over de broer/zus-relatie, de opvoeding en de ontwikkeling van hun kinderen. De ingevoerde vragenlijsten zijn automatisch verwerkt in een centraal databestand.

Bij onderzoeksdeelname is voldaan aan het principe van vrijwillige en geïnformeerde instemming (Neuman, 2012), de ouders wisten van te voren wat het onderzoek inhield en kenden de procedure van de studie. De ouders vulden de vragenlijst anoniem in waardoor hun privacy is gewaarborgd. Daarnaast zijn de resultaten vertrouwelijk verwerkt, de data worden alleen als samengevatte getallen gepresenteerd.

Meetinstrumenten

Kwaliteit broer/zus-relatie. De kwaliteit van de broer/zus-relatie is gemeten met de Parent Report of Early SIBling relationship quality (PRE-SIB; Buist, 2012). Van deze vragenlijst zijn de volgende schalen gebruikt: Warmte (12 items) en Conflict (9 items). Ouders gaven op een 6-punts Likert-schaal aan in hoeverre het gedrag bij hun kind voorkomt (1 = *nooit/niet* en 6 = *extreem vaak/extreem veel*). Een voorbeelditem van de schaal Warmte is: "Mijn kind doet aardige dingen voor deze broer/zus", en een voorbeeld van de schaal Conflict is: "Mijn kind doet gemeen tegen deze broer/zus". Op basis van de betreffende schaalitems van de moederdata is een gemiddelde berekend, die de score op respectievelijk Warmte en Conflict aangaf. Hierbij was Cronbachs $\alpha = .91$ voor Warmte en $\alpha = .86$ voor Conflict.

Probleemgedrag. Probleemgedrag is gemeten met de Child Behavior CheckList 1,5-5 jaar (CBCL) (Achenbach & Rescorla, 2000). Deze vragenlijst bevat de volgende schalen: Internaliserende problemen (36 items) en Externaliserende problemen (24 items). Ouders gaven op een 3-punts Likert-schaal aan in hoeverre dit item van toepassing is (0 = *helemaal niet van toepassing* en 2 = *duidelijk of vaak van toepassing*).

Een voorbeelditem van de schaal Internaliserende problemen is: "Doet te jong voor zijn/haar leeftijd", en van de schaal Externaliserende problemen is: "Kan niet stil zitten, is onrustig of hyperactief". Op basis van de betreffende schaalitems van de moederdata is een gemiddelde berekend, die de score op respectievelijk Internaliserende problemen en Externaliserende problemen aangaf. Hierbij was Cronbachs $\alpha = .85$ voor de schaal Internaliserende problemen en $\alpha = .90$ voor de schaal Externaliserende problemen.

Resultaten

Dit hoofdstuk bevat de resultaten van de analyse over de samenhang tussen de mate van warmte en conflict in de broer/zus-relatie en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van kleuters. Tabel 1 geeft de beschrijvende statistieken van de gemeten concepten weer.

Tabel 1

Beschrijvende Statistieken van de Kwaliteit van de Broer/zus-relatie en Probleemgedrag (N = 849)

	<i>M</i>	<i>SD</i>
Kwaliteit broer/zus-relatie		
Warmte	4.31	.61
Conflict	2.69	.65
Probleemgedrag		
Internaliserend	0.22	.17
Externaliserend	0.46	.30

Correlatie

Voorafgaand aan de analyses zijn de assumpties gecontroleerd. Hieruit bleek dat er geen sprake is van een normale verdeling van probleemgedrag, desondanks zijn de analyses uitgevoerd. Door middel van een bivariate Pearson correlatie (r) is het verband tussen de kwaliteit van de broer/zus-relatie en externaliserend en internaliserend probleemgedrag getoetst (zie Tabel 2). Aan de hand van deze resultaten wordt er antwoord gegeven op de vier deelvragen.

Tabel 2

Correlaties tussen Kwaliteit van de Broer/zus-relatie, Externaliserend en Internaliserend Probleemgedrag (n=849)

	1	2	3	4
Broer/zus-relatie				
1. Warmte	-			
2. Conflict	-.09*	-		
Probleemgedrag				
3. Internaliserend	-.10**	.22**	-	
4. Externaliserend	-.21**	.34**	.63**	-

* $p < .05$. ** $p < .01$.

De correlatie tussen warmte en internaliserend probleemgedrag is significant en negatief. Dit betekent dat meer warmte in de broer/zus-relatie samenhangt met minder internaliserend probleemgedrag bij kleuters.⁵

Tussen warmte en externaliserend probleemgedrag is de correlatie eveneens significant en negatief. Dit betekent dat meer warmte in de broer/zus-relatie samenhangt met minder externaliserend probleemgedrag bij kleuters.⁶

De correlatie tussen conflict en internaliserend probleemgedrag is significant en positief. Dit betekent dat bij meer conflict in de broer/zus-relatie er sprake is van een hogere mate van internaliserend probleemgedrag bij kleuters.⁷

Tussen conflict en externaliserend probleemgedrag is de correlatie significant en positief. Dit betekent dat er bij meer conflict in de broer/zus-relatie sprake is van een hogere mate van externaliserend probleemgedrag bij kleuters.⁸

Regressie

Naast de bivariate Pearson correlatie zijn er twee multiple regressies uitgevoerd. Hierbij is gekeken naar het effect van de kwaliteit van de broer/zus-relatie op internaliserend en externaliserend probleemgedrag van kleuters (zie Tabel 3).

⁵ Deelvraag van Jantine Douma

⁶ Deelvraag van Nelissa Memelink

⁷ Deelvraag van Laura Post

⁸ Deelvraag van Ingrid de Goeij-Dreschler

Tabel 3

Regressieanalyse van de Kwaliteit van de Broer/zus-relatie op de Mate van Probleemgedrag (n=849)

	Internaliserend probleemgedrag				Externaliserend probleemgedrag			
	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	R^2	<i>B</i>	<i>SE B</i>	β	R^2
Kwaliteit				.05				.15
broer/zus-relatie								
Warmte	-.02	.01	-.08*		-.09	.02	-.18**	
Conflict	.06	.01	.21**		.15	.02	.33**	

* $p < .05$, ** $p < .01$

Noot. Internaliserend probleemgedrag: $F(2, 846) = 23.99, p < .001$; Externaliserend probleemgedrag: $F(2, 846) = 74.17, p < .001$

De regressieanalyse laat zien dat de mate van warmte in de broer/zus-relatie een significant negatief effect heeft op internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Bij meer warmte in de broer/zus-relatie is er sprake van minder probleemgedrag.

Tevens blijkt dat de mate van conflict in de broer/zus-relatie een significant positief effect heeft op internaliserend en externaliserend probleemgedrag. Bij meer conflict in de broer/zus-relatie is er sprake van meer probleemgedrag.

Uit de regressieanalyse (Tabel 3) blijkt dat conflict ten opzichte van warmte het grootste effect heeft op de aanwezigheid van externaliserend probleemgedrag. Daarnaast heeft conflict tevens het grootste effect op de aanwezigheid van internaliserend probleemgedrag. Vijf procent van internaliserend probleemgedrag wordt verklaard door de kwaliteit van de broer/zus-relatie (warmte en conflict). Vijftien procent van het externaliserend probleemgedrag wordt verklaard door de kwaliteit van de broer/zus-relatie (warmte en conflict).

Discussie

In dit onderzoek is er gekeken naar de samenhang tussen de kwaliteit van de broer/zus-relatie en internaliserend en externaliserend probleemgedrag van kleuters. De verwachting was dat een hogere mate van warmte in de broer/zus-relatie samen zou hangen met minder probleemgedrag en dat een hogere mate van conflict samen zou hangen met meer probleemgedrag bij kleuters. Deze verwachtingen komen voort uit resultaten van eerder onderzoek naar kinderen en adolescenten. De resultaten van het huidige onderzoek komen overeen met deze verwachting. Uit huidig onderzoek blijkt namelijk dat er een significant positief verband bestaat tussen conflict in de broer/zus-relatie en probleemgedrag bij kleuters. Daarnaast blijkt er een significant negatief verband te bestaan tussen warmte in de broer/zus-relatie en probleemgedrag.

De gevonden negatieve samenhang tussen warmte en probleemgedrag kan verklaard worden door de hechtingstheorie, waarbij de broer/zus als hechtingsfiguur een belangrijke bijdrage heeft aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen (Bowlby, 1973). Met betrekking tot dit onderzoek draagt een warme en harmonieuze broer/zus-relatie bij aan de ontwikkeling van pro-sociaal gedrag, sociaal begrip, meer zelfvertrouwen, een verbeterde zelfregulatie en emotieregulatie (Brody et al., 1999; Feinberg et al., 2012; Kennedy & Kramer 2008; Morgan et al., 2012; Pike et al., 2005; Sroufe, 2005; Volling & Blandon, 2013). Eveneens vormen deze aspecten beschermingsfactoren voor de ontwikkeling van internaliserend en externaliserend probleemgedrag.

De gevonden positieve samenhang tussen conflict en internaliserend en externaliserend probleemgedrag kan verklaard worden door de sociale leertheorie (Stauffacher & DeHart, 2006). Een hoge mate van conflict in de broer/zus-relatie kan door negatieve interactiepatronen en observationeel leren leiden tot probleemgedrag (Bullock & Dishion, 2002; Dunn, 2007).

Een opvallend resultaat is dat conflict ten opzichte van warmte een grotere invloed heeft op zowel internaliserend als externaliserend probleemgedrag. Hierbij wordt het principe van 'bad is stronger than good' bevestigd (Baumeister, Bratslavsky, Finkenauer, & Vohs, 2001). De gevolgen van negatieve gebeurtenissen hebben bij mensen meer impact dan positieve gebeurtenissen op verschillende psychologische en sociologische concepten. Dit principe had men van oudsher nodig om zich te kunnen aanpassen en overleven. Voor dit onderzoek betekent het dat de negatieve invloed van het concept conflict in de broer/zus-relatie meer invloed heeft op de mate van probleemgedrag dan warmte.

Een ander opmerkelijk resultaat uit de analyse is dat de verklaarde variantie van externaliserend probleemgedrag, ten opzichte van internaliserend probleemgedrag, voor een groter gedeelte wordt verklaard door de kwaliteit van de broer/zus-relatie. Dit betekent dat de kwaliteit van de broer/zus-relatie meer invloed heeft op externaliserend probleemgedrag dan op internaliserend probleemgedrag.

Een beperking van het huidige onderzoek is dat er sprake is van een selecte steekproef, waardoor de resultaten beperkt te generaliseren zijn. De grote omvang van de steekproef, en daarmee de grote power, compenseert dit probleem voor een gedeelte. Daarnaast is een groot gebied van Nederland betrokken in de selectie van respondenten, wat de generaliseerbaarheid eveneens ten goede komt. Een andere beperking van het onderzoek is dat het geen longitudinaal onderzoek betreft. Hierdoor geeft het geen informatie over hoe de kwaliteit van de broer/zus-relatie in de kleuterleeftijd, van invloed kan zijn op de ontwikkeling van probleemgedrag van kinderen op latere leeftijd. Het is dan ook aanbevolen om toekomstig onderzoek te richten op de invloed die de broer/zus-

relatie in de kleuterleeftijd heeft op probleemgedrag op latere leeftijd. Tot slot kan er een kritische kanttekening geplaatst worden bij de resultaten van het huidige onderzoek, omdat deze zich enkel baseren op data verkregen van moeders. Hiermee geeft het onderzoek een eenzijdig beeld van de kwaliteit van de broer/zus-relatie en probleemgedrag van de kleuter. Een voordeel van het enkel gebruiken van moederdata is dat er een grotere steekproef gebruikt kon worden van een homogene groep respondenten, waardoor vertekeningen in de resultaten voorkomen konden worden. Voor toekomstig onderzoek kan het zinvol zijn om naast rapportage van moeders, ook informatie van anderen te betrekken zoals broer/zussen, leerkrachten en vaders. Daarnaast kan observatie een middel zijn om meer en objectievere data te verkrijgen.

Ondanks deze beperkingen is het huidige onderzoek van belang, omdat er nog weinig onderzoek is gedaan naar de broer/zus-relatie en de invloed op het gedrag van kleuters. Dit onderzoek geeft nieuwe inzichten op het gebied van de broer/zus-relatie en toont door de significante relaties het belang aan van meer onderzoek naar de invloed van broer/zus-relaties bij kleuters. Een ander sterk punt van het huidig onderzoek is dat er gebruik is gemaakt van betrouwbare meetinstrumenten, waardoor de resultaten van het onderzoek als betrouwbaar geïnterpreteerd kunnen worden. Daarnaast wordt de wetenschappelijke relevantie van dit onderzoek onderstreept, door het fundamentele karakter van het onderzoek en de beperkte hoeveelheid onderzoek dat in het verleden is gedaan over dit onderzoeksgebied naar deze doelgroep.

Met betrekking tot interventies blijkt ten eerste dat de kwaliteit van de broer/zus-relatie een zinvol aangrijpingspunt kan zijn, gezien de aangetoonde relatie tussen kwaliteit van de broer/zus-relatie en probleemgedrag. Een aanbeveling is om de nadruk te leggen op de mate van conflict omdat dit concept een sterkere invloed heeft op de mate van probleemgedrag. Ten tweede zal de verbetering van de broer/zus-relatie vermoedelijk meer effect zal hebben op externaliserende problematiek dan op internaliserende problematiek. Ten opzichte van internaliserend probleemgedrag, wordt de variantie van externaliserend probleemgedrag namelijk voor een groter gedeelte verklaard door de kwaliteit van de broer/zus-relatie. Aan de hand van bevindingen en beperkingen uit huidig onderzoek, wordt aanbevolen dat toekomstig onderzoek zich richt op de manier waarop er invloed uitgeoefend kan worden op het verbeteren van de kwaliteit van de broer/zus-relatie en daarmee de vermindering van probleemgedrag van kleuters.

Kortom, hoewel het onderzoeksgebied nog in de kinderschoenen staat, levert het huidige onderzoek een belangrijke bijdrage aan de vermeerdering van kennis over broer/zus-relaties van kleuters en biedt het aangrijpingspunten voor toekomstig onderzoek en de ontwikkeling van interventies gericht op broer/zus-relaties.

Referenties

- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2000). *Manual for the ASEBA Preschool Forms & Profiles*. Burlington, VT: University of Vermont, Research Center for Children, Youth, & Families.
- Aguilar, B., O'Brien, K. M., August, G. J., Aoun, S. L., & Hektner, J. M. (2001). Relationship quality of aggressive children and their siblings: A multiinformant, multimeasure investigation. *Journal of Abnormal Child Psychology*, *29*, 479–489. doi:10.1023/a:1012273024211
- Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American Psychologist*, *54*, 317–326. doi:10.1037/0003-066X.54.5.317
- Bank, L., Burraston, B., & Snyder, J. (2004). Sibling conflict and ineffective parenting as predictors of adolescent boys' antisocial behavior and peer difficulties: Additive and interactional effects. *Journal of Research on Adolescence*, *14*, 99–125. doi:10.1111/j.1532-7795.2004.01401005.x
- Baumeister, R. F., Bratslavsky, E., Finkenauer, C., & Vohs, K. D. (2001). Bad is stronger than good. *Review of General Psychology*, *5*, 323–370. doi:10.1037/1089-2680.5.4.323.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York, NY: Basic Books.
- Branje, S. J. T., Lieshout, C. F. M. van, Aken, M. A. G. van, & Haselager, G. J. T. (2004). Perceived support in sibling relationships and adolescent adjustment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *45*, 1385–1396. doi:10.1111/j.1469-7610.2004.00332.x
- Brody, G. H. (1998). Sibling relationship quality: Its causes and consequences. *Annual Review of Psychology*, *49*, 1–24. doi:10.1146/annurev.psych.49.1.1
- Brody, G. H., Stoneman, Z., Smith, T., & Gibson, N. M. (1999). Sibling relationships in rural African American families. *Journal of Marriage and Family*, *61*, 1046–1057. doi:10.2307/354023
- Buhrmester, D., & Furman, W. (1990). Perceptions of sibling relationships during middle childhood and adolescence. *Child Development*, *61*, 1387–1398. doi:10.1111/j.1467-8624.1990.tb02869.x
- Buist, K. L. (2012). *The Parent Report of Early SIBling relationship quality (PRE SIB)*. Unpublished manuscript.
- Buist, K. L., Deković, M., & Prinzie, P. (2013). Sibling relationship quality and psychopathology of children and adolescents: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, *33*, 97–106. doi:10.1016/j.cpr.2012.10.007

- Bullock, B. M., & Dishion, T. J. (2002). Sibling collusion and problem behavior in early adolescence: Towards a process model for family mutuality. *Journal of Abnormal Child Psychology, 30*, 143–153. doi:10.1023/A:1014753232153
- Carpendale, J., & Lewis, C. (2006). *How children develop social understanding*. Malden, MA: Blackwell.
- Criss, M. M., & Shaw, D. S. (2005). Sibling relationships as contexts for delinquency training in low-income families. *Journal of Family Psychology, 19*, 592–600. doi:10.1037/0893-3200.19.4.592
- Deater-Deckard, K., Dunn., & Lussier, G. (2002). Sibling relationships and social-emotional adjustment in different family contexts. *Social Development, 11*, 571-590. doi:10.1111/1467-9507.00216
- Dunn, J. (2007). Siblings and socialization. In Grusec, J. E., & Hastings, P. D. (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 309–327). New York: Guilford Press.
- Dunn, J., Slomkowski, C., & Beardsall, L. (1994). Sibling relationships from the preschool period through middle childhood and early adolescence. *Developmental Psychology, 30*, 315–324. doi:10.1037/0012-1649.30.3.315
- East, P. L., & Khoo, S. T. (2005). Longitudinal pathways linking family factors and sibling relationship qualities to adolescent substance use and sexual risk behaviors. *Journal of Family Psychology, 19*, 571–580. doi:10.1037/0893-3200.19.4.571
- Feinberg, M. E., Solmeyer, A. R., & McHale, S. M. (2012). The third rail of family system: Sibling relationships, mental and behavioral health, and preventive intervention in childhood relationships in childhood and adolescence. *Clinical Child Family Review, 15*, 43-57. doi:10.1007/s10567-011-0104-5
- Fraley, R. C., & Tancredy, C. M. (2012). Twin and sibling attachment in a nationally representative sample. *Personality and Social Psychology Bulletin, 38*, 308–316, doi:10.1177/0146167211432936.
- Gamble, W. C., & Yu, J. J. (2014). Young children's sibling relationship interactional types: Associations with family characteristics, parenting, and child characteristics. *Early Education and Development, 25*, 223-239. doi:10.1080/10409289.2013.788434
- Garcia, M. M., Shaw, D. S., Winslow, E. B., & Yaggi, K. E. (2000). Destructive sibling conflict and the development of conduct problems in young boys. *Developmental Psychology, 36*, 44-53. doi:10.1037//0012-1649.36.1.44
- Gray, M. R., & Steinberg, L. (1999). Unpacking authoritative parenting: Reassessing a multidimensional construct. *Journal of Marriage and Family, 61*, 574-587.
- Guttman-Steinmetz, S., & Crowell, J. A. (2006). Attachment and externalizing disorders: A developmental psychopathology perspective. *Journal of the American*

- Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 45, 440–451.
doi:10.1097/01.chi.0000196422.42599.63
- Howe, N., & Recchia, H. (2005). Playmates and teachers: Reciprocal and complementary interactions between siblings. *Journal of Family Psychology*, 19, 497–502.
doi:10.1037/0893-3200.19.4.497
- Howe, N., Aquan-Assee, J., Bukowski, W. M., Lehoux, P. M., & Rinaldi, C. M. (2001). Siblings as confidants: Emotional understanding, relationship warmth, and sibling self-disclosure. *Social Development*, 10, 439–452. doi:10.1111/1467-9507.00174
- Howe, N., Petrakos, H., & Rinaldi, C. M. (1998). "All the sheeps are dead. He murdered them": Sibling pretense, negotiation, internal state language, and relationship quality. *Child Development*, 69, 182–191. doi:10.2307/1132079
- Howe, N., Rinaldi, C. M., Jennings, M., & Petrakos, H. (2002). "No! The lambs can stay out because they got cozies": Constructive and destructive sibling conflict, pretend play, and social understanding. *Child Development*, 73, 1460–1473.
doi:10.1111/1467-8624.00483
- Howe, N., Ross, H. S., & Recchia, H. (2011). Sibling relations in early and middle childhood. In Smith, P.K., & Hart, C.H. (Eds.), *The Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Kennedy, D. E., & Kramer, L. (2008). Improving emotion regulation and sibling relationship quality: The More Fun with Sisters and Brothers program. *Family Relations*, 57, 567–578. doi:10.1111/j.1741-3729.2008.00523.x
- Kim, J. E., Hetherington, E. M., & Reiss, D. (1999). Associations among family relationships, antisocial peers, and adolescents' externalizing behaviors: Gender and family type differences. *Child Development*, 70, 1209–1230,
doi:10.1111/1467-8624.00088
- Kim, J. Y., McHale, S. M., Crouter, A. C., & Osgood, D. W. (2006). Longitudinal course and correlates of sibling relationships from childhood through adolescence. *Child Development*, 77, 1746–1761. doi:10.1111=j.1467-8624.2006.00971.x
- Kim, J. Y., McHale, S. M., Crouter, A. C., & Osgood, D. W. (2007). Longitudinal linkages between sibling relationships and adjustment from middle childhood through adolescence. *Developmental Psychology*, 43, 960–973. doi:10.1037/0012-1649.43.4.960
- Kramer, L. (2010). The essential ingredients of successful sibling relationships: An emerging framework for advancing theory and practice. *Child Development Perspectives*, 4, 80–86. doi:10.1111/j.1750-8606.2010.00122.x
- Kramer, L. (2014). Learning emotional understanding and emotion regulation through sibling interaction. *Early Education and Development*, 25, 160–184.
doi:10.1080/10409289.2014.838824

- Kramer, L., & Kowal, A. (2005). Sibling relationship quality from birth to adolescence: The enduring contributions of friends. *Journal of Family Psychology, 19*, 503–511. doi:10.1037=0893-3200.19.4.503
- Lam, C. B., Solmeyer, A. R., & McHale, S. M. (2012). Sibling relationships and empathy across the transition to adolescence. *Journal of Youth and Adolescence, 41*, 1657–1670. doi:10.1007=s10964-012-9781-8
- McElwain, N. L., & Volling, B. L. (2005). Preschool children's interactions with friends and older siblings: Relationship specificity and joint contributions to problem behavior. *Journal of Family Psychology, 19*, 486–496. doi:10.1037/0893-3200.19.4.486
- McHale, S. M., Updegraff, K. A., & Whiteman, S. D. (2012). Sibling relationship and influences in childhood and adolescence. *Journal of Marriage and Family, 74*, 913–930. doi:10.1111/j.1741-3737.2012.01011.x
- McHale, S. M., Whiteman, S. D., Kim, J. Y., & Crouter, A. C. (2007). Characteristics and correlates of sibling relationships in two-parent African American families. *Journal of Family Psychology, 21*, 227–235. doi:10.1037/0893-3200.21.2.227
- Mesman, J., Stoel, R., Bakermans-Kranenburg, M. J., IJzendoorn, M. H. van, Juffer, F., Koot, H. M., & Alink, L. R. A. (2009). Predicting growth curves of early childhood externalizing problems: Differential susceptibility of children with difficult temperament. *Journal of Abnormal Child Psychology, 37*, 625–636. doi:10.1007/s10802-009-9298-0
- Meunier, J. C., Roskam, I., Stievenart, M., Moortele, G. Van de., Browne, D. T., & Kumar, A. (2011). Externalizing behaviour trajectories: The role of parenting, sibling relationships and child personality. *Journal of Applied Developmental Psychology, 32*, 20–33. doi:10.1016/j.appdev.2010.09.006
- Morgan, J. K., Shaw, D. S., & Olino, T. M. (2012). Differential susceptibility effects: The interaction of negative emotionality and sibling relationship quality on childhood internalizing problems and social skills. *Journal of Abnormal Child Psychology, 40*, 885–899. doi:10.1007/s10802-012-9618-7
- Moser, R. P., & Jacob, T. (2002). Parental and sibling effect in adolescent outcomes. *Psychological Reports, 91*, 462–479. doi:10.2466/pr0.2002.91.2.463
- Natsuaki, M. N., Ge, X., Reiss, D., & Neiderhiser, J. M. (2009). Aggressive behavior between siblings and the development of externalizing problems: Evidence from a genetically sensitive study. *Developmental Psychology, 45*, 1009–1018. doi:10.1037/a0015698
- Neuman, W. L. (2012). *Understanding research*. Pearson Education: Wisconsin
- Noller, P. (2005). Sibling relationships in adolescence: Learning and growing together. *Personal Relationships, 12*, 1–22. doi:10.1111/j.1350-4126.2005.00099.x

- Pike, A., Coldwell, J., & Dunn, J. F. (2005). Sibling relationships in early/middle childhood: Links with individual adjustment. *Journal of Family Psychology, 19*, 523–532. doi:10.1037/0893-3200.19.4.523
- Piotrowski, C., C., Taylor, K., & Cormier, D., C. (2013). Siblings exposed to intimate partner violence: Linking siblingrelationship quality & child adjustment problems. *Child Abuse & Neglect, 38*, 123-134. doi:10.1016/j.chiabu.2013.08.005
- Reese, L. E., Vera, E. M., Simon, T. R., & Ikeda, R. M. (2000). The role of families and caregivers as risk and protective factors in preventing youth violence. *Clinical Child and Family Psychology Review, 3*, 61–77. doi:10.1023/A:1009519503260
- Recchia, H., & Howe, N. (2009). Associations between social understanding, sibling relationship quality, and siblings' conflict strategies and outcomes. *Child Development, 80*, 1564–1578. doi: 10.1111/j.1467-8624.2009.01351.x
- Richmond, M. K., Stocker, C. M., & Rienks, S. L. (2005). Longitudinal associations between sibling relationships quality, parental differential treatment and children's adjustment. *Journal of Family Psychology, 19*, 550-559. doi:10.1037/08933200.19.4.550
- Sanders, R. (2004). *Sibling relationships: Theory and issues for practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Scaramella, L. V., Conger, R. D., & Simons, R. L. (1999). Parental protective influences and gender-specific increases in adolescent internalizing and externalizing problems. *Journal of Research on Adolescence, 9*, 111–141. doi:10.1207/x15327795jra0902_1
- Slomkowski, C., Rende, R., Conger, K. J., Simons, R. L., & Conger, R. D. (2001). Sisters, brothers, and delinquency: Evaluating social influence during early and middle adolescence. *Child Development, 72*, 271–283. doi:10.1111/1467-8624.00278
- Soli, A. R., McHale, S. M., & Feinberg, M. E. (2009). Risk and protective effects of sibling relationships among African American adolescents. *Family Relations, 58*, 578-592. doi:10.1111/j.1741-3729.2009.00576.x
- Sroufe, L. A. (2005). Attachment and development: A prospective, longitudinal study from birth to adulthood. *Attachment and Human Development, 7*, 349-367. doi:10.1080/14616730500365928
- Stauffacher, K., & De Hart, G. B. (2006). Crossing social contexts: Relational aggression between siblings and friends during early and middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology, 27*, 228–240. doi:10.1016/j.appdev.2006.02.004
- Stocker, C. M., Burwell, R. A., & Briggs, M. L. (2002). Sibling conflict in middle childhood predicts children's adjustment in early adolescence. *Journal of Family Psychology, 16*, 50–57. doi:10.1037/0893-3200.16.1.50

- Van Leeuwen, K. G., Mervielde, I., Braet, C., & Bosmans, G. (2004). Child personality and parental behavior as moderators of problem behaviour: Variable- and person-centred approaches. *Developmental Psychology, 40*, 1028-1046.
doi:10.1037/0012-1649.40.6.1028
- Yeh, H., C., & Lempers, J., D. (2004). Perceived sibling relationships and adolescent development. *Journal of Youth and Adolescence, 33*, 133-147.
doi:10.1023/B:JOYO.0000013425.86424.0f
- Volling, B. L., & Blandon, A. Y. (2003). *Positive indicators of sibling relationship quality: Psychometric of the sibling inventory of behavior*. Verkregen op 25 februari 2014, van http://www.childtrends.org/wp-content/uploads/2013/05/Child_Trends_2003_03_12_PD_PDConfVollBlan.pdf
- Wicks-Nelson, R., & Israel, A. C. (2006). *Abnormal child and adolescent psychology*. Pearson Education: Wisconsin.